

SZEMLE

Adattár a XVII. század szellemi mozgalmainak történetéhez. II. kötet. Budapest — Szeged 1966. XI, 676 l.

A szegedi József Attila Tudományegyetem I. Magyar Irodalomtörténeti Tanszékén az MTA Irodalomtudományi Intézetének támogatásával megjelenő *Adattár* második kötetéről számolunk be. E kötet hasznát mindennapi munkánk során fedeztük fel. Tapasztalatainkról, értékelésünkről éppen ezért megkésve is számot kell adnunk.

Ez a kötet is — mint a sorozat első tagja — HERPEI János írásait tartalmazza. A közel száz „íróasztalfiók” számára írt dolgozat közül alig húsz jelent meg korábban, azok is más formában és többnyire nehezen hozzáférhető helyen. Az írásokat a közös tárgy fűzi össze: APÁCZAI CSERE Jánosról és kortársairól szólnak. Időbeli egységet jelent a kor is: a XVII. század harmincas éveitől Apáczai halálát követő esztendőig terjedő korszak. A kötetnek eszmei-formai egységét a szerkesztő, KESERŰ Bálint biztosította, aki az előszót és a fejezetek bevezető-összekötő szövegeit írta. Ezekben világosan kibontakozik az olvasó előtt az eszmetörténeti keret: egy szűk emberöltő története, amelyben a magyar puritánizmus képviselői, az independens tanok hirdetői csatasorba rendeződtek a konzervatív álláspontot képviselő ortodox reformátusokkal szemben. A XVII. századnak egy alig ismert szakasza ez, amely a BOCSKAY—BETHLEN-korszak és a század végének „kuruc” mozgalmai közé ékelődik. Ennek szereplőit ismerjük meg HERPEI egy életen át gyűjtött adatainak hosszú sorából. Ezek a szereplők a peregrinációkat megjárt, külsországi „bujdosásból” megtért értelmiségiek, polgárok, nemesemberek, a kor társadalmi, vallási, filozófiai harcainak itthoni átplántálói, pedagógiai, természettudományi, orvosi törekvéseinek hazai képviselői voltak.

A dolgozatok öt nagy csoportja élén

a fejezetcímek jelzik az összefogó tárgyköröket. *I. A váradi kollégium és a Rákócziak:* a váradi iskola professzorai és rektorai, skólamesterei és kollaborátorai, azok munkája, anyagi ellátottsága tükröződik az adatokból, amelyekben a kezdődő magyar kartézianizmus és a modern természettudományos műveltség első szárait követhetjük. *II. A puritánus küzdelmek második hullámának résztvevői,* polgárok és nemesek az iskola falain kívül; ismét egy sereg alig ismert vagy egészen ismeretlen név, egy irodalomtörténeti szempontból is jelentős kör. *III. Apáczai iskolái, tanárai, elődei.* Fehérvár és Kolozsvár, ahol a puritánizmus időben legkésőbb — Patak és Várad után — jelentkezett, és legtovább maradt hatékony. *IV. Adatok Apáczai életéhez és működéséhez,* amelyek iskolai munkáját, elsősorban és mindenek előtt való tanár-mivoltát, egyéniségét mutatják be. *V. Eszmetársak — ellenfelek — tanítványok,* akik ellene vagy mellette „vallottak a tőle kapott indításról”, és akik „megnevezetlenül” építették be életük munkájába Apáczai eszméit.

E fejezetekben megfigyelhetjük Herepeinek egy élet tapasztalatával kidolgozott, kiérlelt adatfelkutató és adatközlő módszerét. KESERŰ Bálint egy helyen ezt az alapos és körültekintő munkát nagyon találóan „adatkritika”-nak nevezi. Honnan gyűjtötte a szerző ezeket az adatokat? Városi adószedők, sáfárpolgárok, harangoztató gazdák, a kolozsvári kvártások számadáskönyveiből, lustra-könyvekből és konzisztoriális jegyzőkönyvekből — jobbára olyan forrásokból, amelyeket a kutatók általában ritkán tudnak kézbevenni és még ritkábban szisztematikusan feldolgozni. Mindez elmondható a korabeli könyvek possessor-bejegyzéseiről is, amelyeket HERPEI soha nem mulaszt el az adatok összefüggésében közölni, beilleszteni. De ezek csak a leggyakrabban idézett források... Az adatok százait azután elemzi, mérlegeli és helyükre teszi, gondosan összerendezi, és segítségükkel

a kor egy-egy alakját részletesen jellemzi, pályájukat éveken-évtizedeken át követi. Mások pedig nevei csak rövid pillanatra tűnnek fel, olyanoké is, akikről eddig semmit sem tudtunk, hogy az elődök és utódok szakadatlan sorában egy-egy hivatalnak, tisztségnek, iskolai katedrának meglétét jelezzék.

Az *Adattár* második kötete a könyvtörténeti és bibliográfiai tudományágak, a hazai könyvműveltség története, a nyomdatörténet és kiadástörténet számára még sok kiaknázandó eredményt tartogat. Nagyon fontosnak tartjuk például a XVII. századi könyvszerzők névalakjának meghatározásához (névmutatók!) a személynevek és a származási helynevek összefüggéséről tett módszeres megállapításokat. Hiányt pótolnak a XVII. századi könyvszerzőkre, több tucatnyi régi magyar könyv írójára-fordítójára vonatkozó cikkek. Ezekről a kutató mindmáig SZINYVEI József életrajzi lexikonából vagy legjobban esetben ZOVÁNYI Jenő Lexikon-cikkeiből tájékozódhatott. Bizonyára az *Adattárnak* ez a bősége újabb adatok feltárására és összefüggések vizsgálatára — meglátására is fog serkenteni.

HEREPFI János példája, eredményei nyomán önkéntelenül felmerülnek az *Adattár* következő kötetekre, a téma-körökre és az azokhoz kapcsolódó kutatási feladatok megtervezésére vonatkozó gondolatok, kérdések. Nem lehetne-e többek között a könyvtulajdonosokra, könyvgyűjtőkre vonatkozó bejegyzéseknek egy-két önálló fejezetet vagy akár kötetet is szentelni? Ebben a század egy korszakához, egy „szellemi mozgalmához” tartozó possessorok kerülésének feldolgozására. Itt akár HEREPFI még „asztalfiókban” rejlő adatairól is szó lehetne...

HOLL BÉLA

S. Lengyel Márta: Reformersors Metternich Ausztriájában. Bp. 1969. 112 l. (Értekezések a történeti tudományok köréből. U. S. 47.)

Bármilyen sajátosan hangzik: történetírásunk a legutóbbi időkig — az évszázados állami közösség ellenére is — jóformán mit sem tudott Ausztriának (konkrétan: az örökös tartományoknak) belső történetéről, társadalmi, politikai fejlődéséről és az európai kultúra nemegyszer legnagyobb nevei által fémjelzett magas kultúrája alatti, általános művelődésének alakulásáról. Ausztria arcának csak Magyarország felé forduló oldalát, fejlődésének csak Magyarországgal viszonyba kerülő elemeit ismertük úgy ahogy — de ezeket is csak ennek a ma-

gyarországi viszonylatnak a vonatkozásában; és ráadásul: ez az Ausztria-kép mindig nagymértékben egybeolvadt a Habsburgokról kialakult képpel. Ausztria és a Habsburgok ilyen azonosítása ezután jóformán lehetetlenné tette az osztrák társadalom haladó vagy akárcsak relatíve is haladó erőinek a maguk helyén történő értékelését: mintha a Habsburgok képviselte társadalmi és politikai renddel való szembenállás csak a Birodalom örökös tartományokon kívül élő népeinek privilégiuma lett volna. E nézet azonban, mely a Habsburg birodalom megítélésében a társadalmi helyett alapvetően csupán egy egyoldalú magyar nemzeti politika szempontjait alkalmazta, az új kutatások eredményeinek értékelésében egyre inkább elégtelennek és használhatatlannak bizonyult. Ezért kell különös örömmel üdvözlőnünk minden olyan kezdeményezést és munkát, mely ennek az Ausztria-képnek realisabb és differenciáltabb látásához, segíthet hozzá — kivált abban a vonatkozásban, amelyről a hazai történeti tudatban máig a legfélreértettebb kép él: az osztrák politikai gondolkodásában. — S. LENGYEL Márta tanulmánya szerzőnek e vonatkozásban nem első kísérlete. — Az osztrák Vormärz lehetséges politikai magatartásait legjellegzetesebb képviselőik életútján át ábrázolni törekvő, alakuló sorozatában F. SCHUSELKA politikai pályájáról rajzolt képe után ezúttal a Vormärz egy másik, nem kevésbé jellegzetes figuráját, a publicista Anton Johann GROSS-HOFFINGERT állítja elének, rajta keresztül a kor osztrák reformpolitikusanak sorsát kívánva bemutatni.

Az életpálya képe nem túl felemelő, de annál jellegzetesebb. Olyan ember életútját látjuk, aki élete végéig nem képes megszabadulni illúzióitól, melyeket egyrészt Ausztriának a német egység megteremtésében akkor még lehetségesnek látszó szerepe, másrészt (ennek kapcsán) a Metternich-i Ausztria abszolutizmusának egyes kétségtelenül polgáriás és azáltal valamilyen békés átfejlődést is ígérő vonásai csilanthatnak meg egy nem minden képesség és ambíció, sőt karrierizmus nélküli osztrák kortárs szeme előtt. Hősünk mentségére azonban hozzá kell tennünk: ezek az illúziók gyökereikben szívósak voltak, és hatásuk még a XX. század elejének egyes — korántsem rangtalan — értelmiségi köreiben is érezhető volt, ha már csak bizonyos, a Ferenc József kor Monarchiájára egyfajta nosztalgiaiával néző magatartás formájában is. Talán nem alaptalan ebben a német egység porosz vezetésű útjával szemben Gross-Hoffingernél még csak előlegezett — de két generációval később, a bekövetkezett fejlődéssel a történelem

által már-már nagyon is igazolt — bizalmatlanságot látnunk s a Monarchiában megvalósulni vélt nemzetekfelettségnek egy olyan igényét, mely még a nacionalizmustól annyira terhelt korai XX. századból sem halt ki egészen. Mindkét szempontból érthetővé téve azonban a gyanakvást is, mellyel a Birodalom osztrák feléről a Lajta túlsó oldalát szemlélték, s mellyel, a múlt vonatkozásában, szemlélik ma is.

Ám GROSS-HOFFINGER keserves életpályája azt is megmutatja, hogy kora Ausztriájában az ilyen, szükségképpen eleve kompromisszumra kényszerülő reformerség előbb-utóbb elkerülhetetlenül az elveke feladásába és az illúziók elvesztésébe, majd demoralizálódásba, ill. — (mint BACHNÁL) — cinikus elvtagadásba, vagy erősebb jellemek és különbb intellektusok esetén, mélységes meghasonlásba (mint STADION-nál), és utána elkeseredett oppozícióba torkollik (mint SZÉCHENYI-nél). Reformereinek e vigasztalan sorsa így mindennél élesebben leplezi le az egész rendszert is, képtelenségét a belső erőkből való megújulásra, még egy olyan kataklizma után is, mint amilyent számára 1848–49-nek jelentenie kellett volna. Ami viszont nemcsak GROSS-HOFFINGER illuzióját leplezi le, hanem érthetővé teszi mindazt a gyanakvást is, mellyel a Birodalom magyar feléről szemlélték a Lajta túlsó oldalának történelmét, és szemlélik ma is.

Ezekben a szerző által szépen érzékeltetett — s hőse életútjának bizonyos tragikus vonást is kölcsönözni képes — történelmi tanulságokon túlmenően azonban S. LENGYEL Márta tanulmánya GROSS-HOFFINGER kiterjedt publicisztikai munkásságának ábrázolásán keresztül a hazai és az ausztriai politikai publicisztika néhány eltérő vonására is felhívja a figyelmet. A hazai politikai véleménynyilvánítás 1790-ben, az abszolútizmus és intézményei átmeneti megrendülésének időszakában ui. váratlan bőségű röpirat-irodalomban ölt formát, fejt ki tömeghatást. Az abszolútizmus gyors restaurációja, a cenzúra megerősödése azonban a véleménynyilvánítást — kétségtelenül egyre szorosabb párhuzamban az anyanyelv növekvő térhódításával a politikai életben is — verbális formákba szorítja vissza: a nemesi szabadságjogok védelme alatt tartott megyei és országgyűlési szónoklatok formába. Talán részben innen is származtatható a retorikus formáknak a magyar politikai gondolkodásban még jóval később — s immár írásban is — megfigyelhető továbblése és ezek túlsúlya a politikai problémák értekező, elemző megfogalmazásával szemben.

A tulajdonképpeni írott politikai publicisztika (nem szólva itt az olyan, beszédek reprodukáló kiadványokról, mint az Országgyűlési — vagy a Törvényhatósági — Tudósítások) hazai viszonylatban egészen 1848-ig aránylag szűk keretek között mozog, csak ritkán lépve túl a hírlapi cikk adta kereteket. S ami önálló publikációknak jelenik meg, annak is a formái sokkal nyersebbek, szárazabbak, közelebb maradnak a szakirodalomhoz: statisztika, jog, igazgatás stb. szakszerűbb formáihoz. A szépirodalomhoz való viszonya e publicisztikának így sokáig erősen elhatárolt — ám ugyanakkor a szakszerűbb műfajokba szorult politikai publicisztika viszonylag szűkebb hatóköre folytán maga a szépirodalom válik politikussá. Nyilván egyik tényezőjeként annak, hogy a hazai politikai gondolkodás már említett retorikus formájú kifejezése így — ugyancsak hosszú időre — a politikai problémák erősen érzelmi alapú megközelítésével fog majd párosulni.

E fejlődés azonban nem csupán véletlen műve: mögötte végül is a hazai társadalmi viszonyoknak olyan alakulása áll, melyben ekkorra még nem is jöhettek létre hősiünk által művelt, a szakszerűen irodalmi publicisztika és a szépirodalom közötti átmeneti műfajokat igénylő társadalmi rétegek. Romantikától ihletett vagy éppenséggel egyfajta romantikus, esetleg kései szentimentális magatartás áll e műfajok mögött, melyek többnyire rendkívül bőbeszédűen és ennek megfelelően irodalmias, szellemeskedő, eszevegyő formákban vegyítik a szakszerű ismeretanyagot, az irodalmi stílust és a politikai mondanivalót. Olyan műfaj ez, mely bár a 40-es évek elejére már Magyarországon is megjelenik, mindvégig megmarad a hírlapi tárcarovat keretein belül, az érzelmeknek vagy az ironiának anélkül a hipertrófiája nélkül, mely GROSS-HOFFINGER — szinte már grafomániát sejtető — roppant terjedelmű és rendkívül sűrűn megjelenő köteteit annyira jellemzi.

Mert GROSS-HOFFINGER munkásságának bázisa már az a később „művelt nagyközönség”-nek nevezett réteg, mely olyan jellegzetes a kibontakozó polgárosodásra, mely különböző csoportokat fog össze egy viszonylag már széles körű, de formájában nem túlságosan szakszerű tájékoztatás növekvő igényével. Magyarországon ekkor ez a réteg még nem elég erős ahhoz, hogy ilyen igényei befolyásolhatják a könyvkiadást, bár érdekes lenne pontosabban tudni, hogy a műfaj németországi bázisát valójában, a német nyelvet terület egészéhez viszonyítva — s ideértve a hazai németnyelvű polgársá-

ságot is — mennyiben képezte a népesség nagyobb hányada, mint Magyarországon? Mindenesetre e bázis és igénye már elég széles volt ahhoz, hogy GROSS-HOFFINGER még hatalmas volumenű munkássága mellett is eltartsa — és politikailag is elég határozottan formált ahhoz, hogy politikai pálfordulása után tönkretegyje. A műfaj ilyen, GROSS-HOFFINGER életútjában pozitív és negatív vonatkozásban egyaránt érezhető súlya mindenesetre jellegzetesen mutatja az ausztriai és a hazai társadalmi viszonyok közötti, a politikai gondolkodás formáit és műfajait is (de ezen át magát a gondolkodást is) jelentősen és jellegzetesen meghatározó eltéréseket.

S. LENGYEL Márta szépen kidolgozott gondolatébresztő tanulmányától ezek után legfeljebb már csak azt kérhetjük számon, hogy GROSS-HOFFINGER irodalmi működésében, Ausztria felé gyakorolt bírálattában miért nem igyekezett kimutatni mindazoknak a német köröknek szempontjait is, akik az olvasói igények megfogalmazásával GROSS-HOFFINGER tollát közvetve irányították. Nem lenne ugyanis érdektelen látnunk azt, hogy műveinek pozitív fogadtatása a német társadalom milyen köreire és milyen indokok alapján terjedt ki: a Metternich-i Ausztria zsákutcába jutott reformerének képe így tágabb német igények által is megvilágítva talán még jobban elmélyülhetett volna.

A kötet gazdag tanulságai, úgy véljük, indokolják kíváncsiságunkat, mellyel szerző soronkövetkező kutatásainak eredményét várjuk. VÖRÖS KÁROLY

Tanulmányok a lengyel—magyar irodalmi kapcsolatok köréből. Szerkesztették: CSAPLÁROS István (Varsó), HOPP Lajos, JAN REYCHMAN (Varsó), SZIKLAY László. Budapest 1969. Akadémiai Kiadó. 659 l.

E kiadvány huszonhét művelődés-, irodalom- és kapcsolattörténeti dolgozatát a Lengyel Tudományos Akadémia Irodalmi Kutató Intézetének, a Varsói Tudományos Akadémia Irodalmi Kutató Intézetének, a Varsói Tudományegyetem magyar filológiai tanszékének, valamint az MTA Irodalomtörténeti Intézetének munkatársai írták. A kötet célkitűzése szerint előtanulmányok, részleteredmények és olykor problémafelvetések gyűjteménye ahhoz a kapcsolattörténeti és komparasztikai szintézishez, amely Kelet-Európa irodalmait lesz hivatva összefoglalni, és amelynek tervét az 1962-i budapesti Összehasonlító Irodalomtörténeti Kongresszus vetette fel (Vö. *Irodalomtört. Közl.* 1962, 688—9 l.). A tudományok csoportosítása

kronológikus és az irodalmi fejlődés általános korszakait követve a népköltészet, a reneszánsz és barokk, a felvilágosodás, a klasszicizmus és romantika, végül a kritikai realizmustól a szocialista irodalomig terjedő periódus rendjében történt. E helyen csupán a dolgozatok néhányára szeretnénk felhívni a figyelmet.

Könyv- és nyomdatörténeti szempontból a legérdekesebb VARJAS Béla *A magyar könyvkiadás kezdetei és a krakkói magyar nyelvű kiadványok* című terjedelmes tanulmánya. Bevezetőben a szerző a magyar földön nehezen meghonosodó nyomdászat társadalmi, gazdasági, irodalmi és technikai feltételeit, adottságainak kibontakozását vizsgálta. Megállapította, hogy Mátyás udvarában a feltételek kedvezően megvoltak ugyan, és a nyomtatott könyvnek is megvolt a becsülete a Bibliotheca Corvina-ban; az a kedvelés azonban, amellyel a humanista uralkodó és köre a művészi kódexeket másoltatta, a hazai könyvkiadás megindulását késleltette. E miatt maradt visszhang nélkül Hess András korai kezdeményezése is. A társadalmi igényt igazában a budai könyvkereskedők világi kiadványai, a tankönyvek, naptárak, krónikák jelentették. Az ebből a kezdetből elindult hazai természetes fejlődést még esirájában taposta el erőszakosan a mohácsi pusztulás és a török térhódítása. A budai humanista centrum megsemmisülése után a XVI. század első évtizedeiben a lengyel főváros és annak egyeteme lett a magyar művelődés gyűjtőpontja. Itt jelentek meg a legelső magyar nyelvű nyomtatványok, mai ismereteink szerint mintegy huszonegy. VARJAS sorra véve ezeket a nyomtatványokat elsősorban a betűtípusok gondos vizsgálatával jutott új megállapításokhoz: a kiadványok nyomtatási idejének pontos meghatározásához, az eddigi eredmények korrigálásához. Megfigyelte, hogy a krakkói könyvnyomtatók, elsősorban VIETOR hogyan választotta ki a magyar szövegek nyomtatására legalkalmasabb betűtípusokat, és hogyan alakította ki a műhelyében közreműködő magyar korrektorok segítségével a magyar hangok jelölésére legmegfelelőbbnek vélt nyomdai jeleket. Varjas eredményei közül ezt tartjuk a legjelentősebbnek.

ANGYAL Endre dolgozata *Lengyel és magyar barokk* címmel az egyre inkább a tudományos kutatások előterébe kerülő XVII—XVIII. századi hazai könyvtermésről a kiadástörténeti eredményeket gyarapította. Többek között PÁZMÁNY Péter, VÁSÁRHELYI Gergely, NYÉKI VÖRÖS Mátyás lengyel kapcsolatait, a nagyszombati földrajzi írók, HEVENESI Gábor

és mások könyviroi-kiadói tevékenységét vizsgálta a nyomtatásban megjelent könyvek alapján.

KÓKAY György *A Kosciuszko-felkelés visszhangja a korabeli magyar sajtóban* című, műcszerében is követendő, értékes sajtótörténeti tanulmányában az 1789 és 1794 között megjelent, a bécsi cenzúra által erősen ellenőrzött magyar újságok (*Hadi és Más Nevezetes Történetek, Magyar Hirmondó, Magyar Kurír*) szimpatizáló híreinek és a magyar jakobinus mozgalom szorosabb szervezkedésének a lengyel függetlenségi mozgalommal való összefüggését kutatta. (Egyetlen kifogásunk, hogy a korabeli külföldi újság-címek miért magyar fordításban — *Varsói Újság, Brinnyi Újság* — szerepelnek?)

A tanulmánykötetnek másodlagosan ugyan, de van egy kitekintő, az eddigi kutatási eredményeket számbavevő jellege is. Több irodalom- és művelődéstörténeti dolgozatnál a lapalji jegyzetekben az olvasó kimerítő bibliográfiát találhat. Példaként KERÉNYI Grácia a lengyel drámák magyarországi utóéletéről írt dolgozatának jegyzeteit említjük. Ezenkívül a kötet végén — kivonatosan ugyan, mégis hiányt pótolva — az 1945 után lengyelre fordított magyar könyvek bibliográfiáját —, valamint a magyar–lengyel kulturális és irodalmi kapcsolatok válogatott bibliográfiáját — Jan ZIMERSKI és Jerzy JAKUBIUK munkáját — találjuk.

Befejezésül a kötet egészéről a szerkesztőkkel egyetértve megjegyezhetjük, hogy benne a változatos témákat különféle tudományos múlttal és tapasztalattal rendelkező szerzők különféle mélységig és eredménnyel vizsgálták. De a kevesebb eredeti eredményt nyújtó írásoknak is megvan az a haszna, hogy a jövőbeli kutatásokhoz szempontokra hívják fel a figyelmet, hiányokat jeleznek. Csupán két általános természetű észrevételt szeretnénk e helyen tenni. A lengyel tanulmányírók dolgozatainak magyar nyelvű fordítása nem kielégítő, helyenként az értelmetlenségig homályos és magyartalan. Példaként csak egy kirívó és szerencsétlenségre még sajtóhibával is tetéztet helyet idézünk. A 60. lap közepe táján ez a mondat olvasható: „Amikor 1494-ben valaki kiszogezta a bursa ajtajára, hogy ‚cartulam quedam infanem’ [sic!], a bursa lakói virgácsal verték el a gyanítható tettezt”. Másik észrevételünk tudományos kiadványaink akut bajára, a tulajdonneveknek a cikkekben és a névmutatóban való következetlen használatára (pl. Stefan ARATOR, POSSEWIN stb.) vonatkozik.

HOLL BÉLA

Mikes Lajos levelesládájából. (Sajtó alá rend, előszót írta és jegyz. ell. ILLÉS Ilona. Budapest 1968, Petőfi Irod. Múzeum — Népműv. Propaganda Iroda, 201, 3 l. (Irodalmi Múzeum II.)

A kis könyv 1000 példányban jelent meg, elég csinos, de néhol elmosódott rota-sokszorosításban.

A példányszám mutatja, hogy a sorozat abban az egyébként nem túl széles körben, amelynek szánják — népszerűsége számít, talán érdemes volna nyomtatásban folytatni. Igaz, szerkesztői ügylátszik letettek a Magyarországon még úttörő, de (ezt már megírtuk) sokat ígérő interjúforma folytatásáról, az ún. szóbeli vagy beszélő történelem továbbfejlesztéséről. De azért távolról sem végeztek érdemtelen munkát: MIKES Lajos eddig kiadatlan gazdag levelesládájának ez a 167 darabra terjedő mutatványa jól tükrözi az irodalmi szervező egyéniségét és ugyanakkor egy mozgalmas, alkotó, de távolról sem boldog emberöltőt és éppoly kevéssé derűs irodalmi korszakaszt.

Az irodalmi szervezőt itt a háttérben, optikailag kifejezve virtuális kép formájában látjuk — igaz, a virtuális kép eléggé pontosan fedi a realitást, amelyet DERSI Tamás vetített elének *A rejtélyes doktor* című jó könyvében. Egy-két vonással a MIKES-leveletár kiadói is hozzájárulnak azért a még fennmaradt „rejtély” eloszlásához.

Annak a képe viszont, amit irodalmi korszakaszoknak neveztünk (mert korszakot sem évei számával, sem természetének bőségével még nem alkothatott) — valahogyan a visszajáról (bár nem a fonákjáról) vetül elének. Nem annyira nagy célokat, messze szóló terveket tárnak fel a MIKEShez írt levelek, mint inkább az irodalom gazdasági hátterét — a szó rossz, betű szerinti értelmében. A költő, aki pénz híján a kávéházba sem jut el, s így nem beszélheti meg a lapokban, megjelent-e a verse, a vidéken élő nagy író, aki nem könyveket, hanem teát és paprikát vár a pesti barától és szerkesztő-mecenástól — lám, ilyenekből áll és színeződik a huszas évek irodalmi életének borongós aláfestése. Mert — noha az első két levél még ZUBOLYTól való, az első világháború előttről — a zöm 1920 és 1930 közé esik. Ekkor jár TÓTH Árpád tüdejét gyógyíttatni Tatrafüredre, MIKES pártolására MIKLÓS Andor költségén, ki végül is türelmét veszítve közli vele, hogy többet nem tesz érte; ekkor végez TERESCSÉNYI György kemény testi munkát párizsi gyárakban, s ezzel még aránylag boldogabb, mint GELLÉRI, ki egy eddig szintén ismeretlen MIKEShez

ment misszilisében tudósít, hogy Majna-Frankfurtban nem kap mosodai munkát, mert egykori pesti gazdája KULCSÁR és HUPPERT, nem hajlandók ajánlólevelében tanúsítani „szakértelmét”. A magyar írói élet rajza sok levélben már nem a historia, hanem a pathologia vagy nosologia litteraria névre tarthatna igényt. PAP Károly cipőt szeretne talpaltatni az Est-lapok gyéren folyó tiszteletdíjaiból, JÓZSEF Attila egyetemi beiratkozása díját sem képes megkapni első verseiért, „Mikes bácsi” minden jóindulata ellenére...

Arnyaltabb, realisabb, mondhatni realiztikusabb anyagot szolgáltatnak ezek a levelek íróik életéhez meg az irodalmi élet filológiailag pontos rajzához.

Egy-két bíráló észrevétel: BABITS Mihályék két darab kétsoros kártyája sablonos „szívélyes üdvözléssel” érdektelen, még mint korjelző (ti, a Mikessel való kapcsolat korjelzője) is felesleges. A jegyzetekben túlzás KRÚDY vagy GÁRDONYI életrajzi jellemzésénél megállapítani, hogy — írók voltak. A rota-sokszorosítás hibája, hogy a kiegészítések nem szögletes ([ ]), hanem egyenes (/) zárójelben állanak. De nem lett volna nehéz ezen segíteni.

Persze, mindez nem von le a tömördek részletadat, jó értelemben vett „petit fait” reveláló értékéből, mint TÓTH Árpád nélkülözéssel kikényszerített dicsőítő reklámciók a tátrai szanatóriumról (77. l.) vagy JÓZSEF Attila oly jellemző öntudatos értékelése saját verseiről, melyek — ha talán prózája nem is volna mindig az — mindig csak jók lehetnek. (81. l.)

Újra csak ezzel végezhetjük: az okos és hasznos sorozat további szép folytatását várjuk.

D. B.

Móra László: Varga József élete és munkássága (1891—1956) Budapest. 1969. 203 p. (Műszaki Tudománytörténeti Kiadványok 18. sz.)

A sorozatnak ez a kötet VARGA Józsefnek, a nagy tudósnak és iparszervezőnek gazdag sokirányú tevékenységét dolgozza fel életrajzi monográfia keretében. A mű előszavában POLINSZKY Károly VARGA József legnagyobb érdemként nyersanyagszegény országunk vegyiparának megalapozását tekinti. Ez indokolja, hogy a sorozat egy köteté életével és munkásságával foglalkozik.

MÓRA László avatott kézzel nyúl a témához Széleskörű tájékozottsága a hazai vegyipari történetben nagy segítséget jelentett e monográfia feldolgozásában. Ugyanakkor ki kell hangsúlyoznunk, hogy

a szerző a legegyszerűbb adatnak is gondosan utána légett, forrásmunkáit a jegyzetekben az elfogadott normákon felüli pontossággal, ill. részletességgel közli. Jellemző, hogy Varga József külföldön élő munkatársát levélben megkeresi a teljesebb kép kialakítása végett, és általában gyakran fordul élő szemtanúkhöz.

A regényszerű, olvasmányos I. fejezetből kirajzolódik a szegény sorsú ifjú tehetség küzdelmes élete, majd megismerjük a kutatómunka kezdeteit s a szokatlanul fiatalon ért egyetemi tanári megbízást. Móra László pontosan állítja elének a hallatlan szellemi energiával állandóan munkálkodó professzort és az országot szolgáló kutató tudóst. Teljesen világossá válik, hogy a rendkívül magas előadási óraszámok (VARGA professzor mindig maga tartotta előadásait!) mellett olyan magas színvonalú kutatómunkát csak kivételes tehetségek tudnak végezni. Mint általában a nagy tudósokra jellemző, VARGA József is fontos feladatának tekintette a tudományos ismeretterjesztést. Erre vonatkozó tevékenységét a kötet jól dolgozza fel. Tovább színesíti a szerző VARGA professzor portréját, amikor társadalmi tevékenységét ismerteti. Félelmetesen sok irányban dolgozott, szakbizottságokban, a különböző tanácsokban, többek között az Országos Felsőoktatási Tanácsban is. Nagyhatású, ahogyan VARGA József különböző találmányaira egymás után megkapja a lengyel, svájci, német, francia, angol és amerikai szabadalmakat. Oktatáspolitikai szempontból is nagyon tanulságos, ahogyan a szerző végigkíséri a kémiai technológia óraszámának alakulását és tananyagának változásait. Az életrajzi munkából kirajzolódik, hogy VARGA József a Veszprémi Vegyipari Egyetemen is jelentőset alkotott. A rendkívül gondos gyűjtésre, hatalmas anyagra támaszkodó életrajzi feldolgozás, jó stílusával, igazzal olvasmánnyá tette VARGA József életútját. Ez feltétlenül a szerző nagy érdeme.

A mű gondos tanulmányozása is csak néhány egyenetlenséget hozott felszínre. Így az a tény, hogy VARGA József gépészmérnöknek készül, majd ugyanazon az oldalon: felvették a Vegyész-mérnöki Karra (18. oldal) vagy pl.: a hűsleges élettársat nagy megpróbáltatás(?) éri tudós férje oldalán (31. oldal); hogy ti. elkíséri férjét a kutatás színhelyére; s végül a tanszék visszafelldött, idezi a szerző korabeli dokumentumból, majd utána táblázatot közöl (112. oldal), amely éppen nem igazolja az idézetet, s a következő oldalon a szerző is az előbbi idézetnek inkább az ellenkezőjét állapítja meg. Kiemelkedő az életrajzi műben a kémiai

szaknyelv használata, ami a vegyészek számára is örömet okoz, és emeli a történeti munka értékét.

A szöveget jól egészíti ki a nagyszámú illusztráció, a fényképek, szabadalmak, előadási óravázlat kópiái.

A kötet IV. fejezete VARGA József bibliográfiai adatait tartalmazza kronologikus sorrendben. Itt tekinthető át legjobban a hatalmas életmű.

HÉBERGER KÁROLY

A magyar kultúra 50 éve Kelet-Szlovákiában. Összeáll GYÜRE Lajos. Fel. szerk. PETRÓ Zoltán. Kiad. Kerületi Népművelési Otthon. Kassa. 1968. Soks. 209. l.

A bevezetőn kívül 13 kisebb-nagyobb tanulmányt tartalmaz ez a kötet. Szó van benne Kassa fél évszázadáról, a város történetéről a szlovákiai magyar színművészetről, a kelet-szlovákiai magyar könyvkiadásról, könyvészetéről és sajtóról, az ott megjelent tudományos, ismeretterjesztő, politikai munkákról, a napi-, hetilapokról és egyéb periodikokról, a magyar irodalmi és tudományos társaságokról, a kelet-szlovákiai írók 1945 utáni munkásságáról, GÖMÖRI Jánosról, végül Királyhelmece, Szepsi és Torna történetéről.

A könyv előszavában GYÜRE Lajos elmondja, hogy mi volt a célkitűzésük: „Felölelni a magyar kultúra minden területét a Kelet-szlovákiai kerületben, s ötvenéves múltunk kulturális életéből adni egy minden igényt kielégítő, átfogó képet, amely egyben ösztönözést és segítséget is nyújtana egyes résztanulmányok anyagának felkutatásában.” Megtudjuk az előszóból azt is, hogy az eredeti elgondolás szerint a könyv sokkal gazdagabb, teljesebb, színesebb lett volna, de a lelkesedésből vállalkozó munkatársak közül többen nem készültek el kitérőzt feladatukkal. Pótlásukról gondoskodni már nem volt idő, mert a késés veszélyeztette volna a megjelenést. Az összegyűjtött anyag megjelentetéséhez pedig komoly kulturális érdek fűződött, mert „a gyors egymás után változó közigazgatási rendszerek átmeneti időszakában könnyen elkallódnak a feldolgozásra váró adatok, eredeti dokumentumok”. De túl ezen az elkallódási veszélyen: Kassán és környékén él a magyar kultúra, és életeről bizonyosságot akar tenni annak ellenére, hogy – vagy éppen azért, mert — „ma Kassának egyáltalán nincs magyar nyelvű sajtóterméke”, és szépirodalmi termékeket is csak a pozsonyi Madách könyvkiadó vállalat ad ki.

Ezek ismeretében kicsinyesség lenne minden boncolgató kritika. Nem is akarunk élni vele, legfeljebb csak azért, hogy elismeréssel emeljük ki RÁCZ Olivér fordulatossá stílusát, BALOGH Márta elmélyült történelmi kutatását, URR György maradandó értékű adatgyűjtését, végül, de nem utolsósorban az összeállító GYÜRE Lajos és a felelős szerkesztő PETRÓ Zoltán áldozatkész, gondos munkáját.

TAKÁCS MENYHÉRT

Bikácsi Lászlóné: Gyermekkönyvtárak a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár történetében. Bp. 1968. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. 304 l.

A gyermek- és ifjúsági könyvtárak fejlesztésének és ellátásának kérdése napjaink könyvtárügyének egyik sokat tárgyalt problémája. A társadalmi művelődés és az olvasónevelés szempontjából igen lényeges feladat a gyermekolvasótábor szükségleteinek felférése és a feltárt igények megfelelő kielégítése.

BIKÁCSI Lászlóné könyve történetileg kíséri végig, hogyan született meg a gyermekek közkönyvtári ellátásának gondolata, s ennek nyomán hogyan történtek meg az első kezdeményezések a hazai gyermekolvasótábor igényeinek ellátására. Kimutatja, hogy az általános társadalmi törekvések és hivatalos kezdeményezések mellett a kérdés elméleti kidolgozásában és gyakorlati megvalósításában Szabó Ervinnek és a Tanácsköztársaság könyvtárpolitikájának jutott az úttörő szerep. Műve elsősorban a Szabó Ervin könyvtár gyermekkönyvtárainak történetét tárgyalja, s így főként a Szabó Ervin Könyvtár történetéhez nyújt értékes kiegészítő adatokat. Egyben azonban a feltárt tények hasznos segítséget adnak a hazai gyermekkönyvtárügy történetének egészéhez is.

A könyv a Fővárosi Könyvtár létrehozását megelőző időszak általános áttekintése után kronologikus rendben sorra veszi azokat a tényeket, melyek a gyermekkönyvtári funkciók kialakulását bizonyítják egészen az első önálló gyermekkönyvtár létrehozásáig. Majd bemutatja az önálló gyermekkönyvtár és a kiépülő hálózat gyermekrészeinek történetét napjainkig.

A könyv további fejezetei a gyermekkönyvtári munka területeinek, problémaköreinek történeti alakulását vizsgálják. Feltárja a gyermekkönyvtáraknak a közművelődési könyvtárügyben betöltött szerepét, elemzi az olvasóforgalom történeti alakulását, az állományfejlesztés főbb

problémáit, és megemlékezik egy nem kevésbé jelentős kérdésről: a gyermek-könyvtárosok képzésének alakulásáról is. A mű megállapításait a korabeli felmérések, jelentések anyagából merített sok értékes statisztikai adat és táblázat teszi szemléletesebbé és teljesebbé.

A mű rendkívül hasznos és érdekes munka, nemcsak könyvtörténeti szempontból, hanem a fővárosi gyermekkönyvtárak eredményeinek és problémáinak feltárása egyben biztos mérce, elvi és gyakorlati útmutató, minta az ország valamennyi gyermekkönyvtára számára.

K. I.

Lipót József: Public relations a gyakorlatban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp. 1968. 306 l.

LIPÓT Józsefnek ez, a magyar irodalomban úttörő munkája két részből áll. Az első a *public relations meghatározása*, míg a második a *public relations eszközeit* tárgyalja. Az első rész kifejti, hogy mi a public relations, előadja annak rövid történetét, külön foglalkozik a kapitalista társadalmi viszonyok közötti szerepével és külön a szocialista társadalmi viszonyok közötti gyakorlásának lehetőségeivel, részletesen fejtegeti a public relations alkalmazását, helyét és szervezetét a szocialista vállalatnál, illetve intézménynél, a public relations-szakértő tulajdonságait, és végül ismerteti a public relations-t működés közben. A második rész 10 fejezetben sorra veszi a public relations eszközeit: a sajtót, a nyomtatványokat, a fényképeket, a filmet, a kiállításokat, a konferenciákat, az ajándékokat, az írás és beszéd szerepét, a direct mail-t, valamint a személyes kapcsolatokat.

Szerző szerint a public relations „a reklámnál és propagandánál szélesebb körű, attól jól megkülönböztethető tevékenység. A public relations a vállalat vagy szervezet azon törekvése, hogy a közvéleménnyel létrehozott kétoldali kapcsolat révén érdekeinek, de ugyanakkor a tényeknek és igazságnak megfelelően tájékoztasson, tájékozódhasson, tevékenységet módosíthasson és magatartást koordinálhasson, végeredményben megértést, bizalmat érjen el és tartson fenn.”

Rendkívüli horderejű elvi következmények folynak ebből a sokoldalú definícióból, és LIPÓT nem is késlekedik levonni a megfelelő következtetéseket, bár – gyakorlati célkitűzésére való tekintettel – meglehetősen takarékosan bánik velük. A public relations komoly haladást jelent

a reklámmal és a propagandával szemben. Míg a reklám és a propaganda egyoldali kapcsolat a közönséggel, rákényszeríti nézetét egyoldali meggyőződéssel, addig a public relations kétoldali, nemcsak tájékoztat, hanem maga is tájékozódik, nemcsak alakítja a közönség véleményét, hanem maga is alkalmazkodik ahhoz. A propaganda és a reklám között az erkölcsi értékekkel szemben; ha célt ér, akkor „jó”, függetlenül attól, hogy igaz-e vagy hazug, s a cél, amelyet el akar érni erkölcsös-e vagy erkölestelen. A public relations ezzel szemben „a tényeknek és az igazságnak megfelelően” tájékoztat, tehát „nem használható olyan ügy támogatására, amely sok érzékeny ponttal rendelkezik”.

A public relations valóban igazabb, jobb, erkölcsösebb kapcsolatot jelent a közönséggel. Örömmel kell tehát fogadnunk a hírt óriási mértékű előretöréséről, főleg az Egyesült Államokban. Ott már minden jelentős vállalatnak külön osztálya van e feladat ellátására. Benyomult a public relations az egészségügyi, oktatási, valamint a helyi, állami és összszövetségi kormányzati szervek munkájába is. Ámde míg egyfelől haladást jelent a társadalmi életben az erkölcsi elveknek ez a fokozott figyelembe vétele, addig másfelől fenyeget a veszély, hogy kapitalista viszonyok között, a szigorú erkölcsi alapokra fektetett public relations is a „profitszerzés, illetve növelés eszközüvé, sőt a burzsoázia ideológiai befolyásának éles fegyverévé” válik. Ezt a szerző jól látja és ügyesen elemzi.

Éppen így látja LIPÓT azt is, hogy a tiszta erkölcsi alapokon nyugvó public relations elvi feltételei a szocialista társadalmi viszonyok között valósultak meg a leginkább. Le is szögezi, hogy „Lenin és az általa vezetett Kommunista Bolsevik Párt „public relations módszerei” nélkül aligha valósulhatott volna meg a világ első szocialista állama, a Szovjetunió; nem lehetett volna megvédeni az intervenció ellen a fiatal szovjet államot a tömegek harcra mozgósítása nélkül; nem nyerhették volna meg a dolgozók bizalmát a gazdasági tervek teljesítésére; végeredményben a párt és a tömegek közötti kitűnő kapcsolat nélkül a Szovjetunió nem lenne ma a világ legerősebb, leg-egységesebb, politikailag és gazdaságilag egyaránt legszilárdabb országa”. Annál sajnálatosabb, hogy az ösztönös megnyilvánulásokon túlmenő, céltudatos és tervszerű public relations nálunk Magyarországon még gyermekcipőben jár. Bizony nem egyszer „találva érezzük” magunkat, amikor LIPÓT felsorolja a par excellence rossz public relations magatartás példáit: „ami-

kor a vállalati telefonközpont kezelője a hívó félt „lőgni hagyja”, vagy amikor a bolti kiszolgáló lehetetlen tolakodónak tartja az érdeklődő vevőt, vagy amikor a vállalat vezetője levegőnek nézi munkatársait” stb., stb.

Az ilyen alapvetően hibás magatartásnak és a gyökerében ott rejlő téves szemléletmódnak kijavítására nevel LIPÓT könyvének minden sora; az első rész — most ismertetett — inkább szintetikus jellegű és a második rész gyakorlati útmutatásokkal teli — s éppen ezért nem is igen elemezhető — fejezetei egyaránt.

A nevelésre nagy szükségünk van. Bizony sokat kell még tanulnunk, hogy megjavíthassuk public relations viszonyainkat, és pedig nemcsak az üzleti élet területén — ahol már eddig is komoly és eredményes erőfeszítések történtek ebben az irányban —, hanem mindenütt, ahol a közönséggel, annak érdekeivel és igényeivel számolni kell (gondolunk itt elsősorban a minket közvetlenül érdeklő könyvtári, dokumentációs, bibliográfiai stb. munkára!). Tanulásunk sikeréhez jó reményeket fűzhetünk, ha lassan alakuló szakirodalmunk még több olyan széles körre kiterjedő, jól megválasztott példákban és hasznos gyakorlati tanácsokban bővelkedő, világosan, érthetően és érdekesen megírt tanulmánnyal gyarapodik, mint amilyen LIPÓT József könyve.

TAKÁCS MENYHÉRT

Halmi Istvánné: A korszerűség néhány tartalmi jegyének vizsgálata a 37. sz. könyvtárban (2000 olvasmány tükrében.) Bp. 1968., (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár), 39 l. (Olvasásszociológiai vizsgálatok 5.)

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1964-ben indított olvasásszociológiai sorozata új kötettel gazdagodott. A munkásolvások irodalmi ízlését, az ismeretterjesztő irodalom olvasottságát, valamint az értelmiségi rétegek olvasási szokásait vizsgáló füzetek mellett az eddigiektől nemcsak tárgyában, hanem célkitűzéseiben és módszereiben is eltérő, címében és anyagában egyaránt figyelmet keltő mű látott napvilágot.

Valamennyi megjelent kötet — szám szerint ez az ötödik — elsősorban azzal a céllal készült, hogy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár olvasóközönségének szociológiai közelítési elemzésével segítséget adjon a könyvtár társadalmi hatókörének bővítését célzó gyakorlati munkához, az olvasás és az olvasói ízlés irányításának a könyvtárra háruló felelősségteljes feladatahoz. A sorozat jelentősége azonban túl-

megy ennek a gyakorlati jellegű célkitűzésnek a megvalósításán; részben azzal, hogy fontos adalékokat szolgáltat a foglalkozási ág — műveltségi szint — életkor — stb. vonatkozásában eltérő társadalmi csoportok kulturális arculatának a megrajzolásához —, másrészt a hagyomány nélküli hazai olvasásszociológia módszereinek kialakításában a részvizsgálatok tapasztalataival, eredményeivel jelentős részt vállal.

A jelen felmérés a 37. sz. Szabó Ervin Könyvtár 122 olvasójának mintegy 2000 olvasmányát vette vizsgálat alá s egyúttal alapul ahhoz, hogy a tartalmi jegyek figyelembevételével, az olvasmányanyag belső arányainak gondos elemzése útján megkísérelje néhány módszertani kérdés kidolgozását. A szerző megfogalmazásában: „A korszerűség általam használt fogalmában igyekeztem összefoglalni néhány nélkülözhetetlen elemet. A további bővítés, kiegészítés csakis újabb, sokoldalúbb vizsgálat feladata lehet. A korszerűség eme fontosabb összetevőinek kiemelésével, arányainak felmutatásával azt érjük el, hogy az adott olvasmányanyagból — csaknem 2000 kölcsönzött műből — olyan modellt kapjunk, amely alapul szolgálhat további konkrét vizsgálatoknak.” A vizsgálati módszer kidolgozásának igényét a felmérés legnagyobb pozitívumaként kell kiemelnünk. Kérdés azonban, mennyiben sikerült a szerzőnek a korszerűség további vizsgálatához szükséges modellt megalkotni. A szerző maga is hangsúlyozza: tudatában van korlátainak — s igazat kell adnunk neki abban is, hogy egyetlen szűkkörű felmérés aligha vállalkozhat a korszerűség sokrétű összetevőit kutató differenciált módszer maradéktalan kidolgozására. A tanulmány elolvasása után azonban úgy tűnik, a szerző voltaképpen nem is modell alkotásra vállalkozott, mint szavai ígértek, inkább a modellalkotáshoz valóban szükséges alapvető kategóriák közül néhányat a vizsgálatára. A kérdés, hogy mit tekintünk a korszerűség jellemző jegyeinek az olvasás alakulásában, elméleti jellegű tisztázást igényel. Amennyiben a szerző elvégezte ezt a tisztázást elméleti síkon, valóban fontos lépéssel járult hozzá a korszerűség jegyeit vizsgáló módszer kialakításához. A kategóriák helytelen felfogása a módszer egészének sikerét megkérdőjelezheti. — Az olvasmányanyag korszerűségének problémaköre sokféle bonyolult tényező differenciált vizsgálatát igényli és feltételezi, máskülönbön a szimplifikálás veszélye fenyeget, s ez óhatatlanul torzulást okoz a módszer kialakításában. A szerző által kiválasztott korszerűség-ismérvek gyakor-

lati alkalmazása nehézséget okoz, problematikussá, és több esetben vitatható is. Ennek okát pedig az elméleti tisztázottság hiányosságaiiban, elsősorban annak szűk körű felfogásában kell keresnünk. Kérdéses, hogy a kategóriák kiválasztásánál valóban a tartalmi megközelítést tekinthetjük-e célravezetőnek, s a korszerűségnek csak az általános műveltség szempontjából történő felfogása mennyiben okoz nehézséget. A 2000 olvasmány elemzésénél gyakorlatilag bebizonyosodott, hogy a társadalomtudományok, de különösen a szépirodalom esetében igen korlátozottan használhatók a kiválasztott kategóriák, nehézséget okoznak a természettudományos művek osztályozásánál is, és több szempontból kiegészítésre, magyarázatra szorulnak. A gyakorlati alkalmazás tapasztalatait a szerző nem használta fel a szükséges korrekciók elvégzésére; s így az összefoglaló részben nem a módszer tapasztalatainak értékelését kapjuk, sokkal inkább olyan szempontok leszövegezését, melyeknek viszont az elméleti kérdéseket tisztázni kívánó fejezet részben lenne a helyük.

Így az ígéretes és valóban szükséges korszerűségvizsgálat néhány kérdésének kidolgozása helyett csak vázlatot, problémafelvetést kapunk s inkább ösztönzést, mint módszert ennek a sokrétű problémakörnek valóban komplex megközelítésére.

DÉR MÁRIA

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek üzemi kézikönyvtárai. Bp. 1969, Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Egyesülete, 52 p.

A termelés fokozása és a szakmai műveltség színvonalának emelése érdekében még az új gazdasági mechanizmus bevezetése előtt, 1967-ben az illetékesek elhatározták, hogy a MEDOSZ megyei bizottságainak munkatársaival felméri az összes megyei állami mezőgazdasági termelőszövetkezetek, intézmények tapasztalatait és szakmai kézikönyvtáraiknak állagát. A kutatómunka nem érintette a közművelődés jellegű, esetleg szakkönyveket is tároló szakszervezeti könyvtárakat, mert azokat már regisztrálták az előbbi közművelődési kutatások. A mezőgazdasági jellegű szakkönyvtárak közé felvették az erdőgazdasági és vízügyi intézményeket, illetve szövetkezeteket is. Ez a terv és a közben végrehajtott munka azért volt jelentőségteljes, sőt izgalmas, mert *eddig ilyet még sohasem végzett senki*, hiszen felszabadulásunk előtt nem voltak ter-

melőszövetkezetek. Folyóiratunk ezért foglalkozik a fenti igen tanulságos könyvvel, mert új, haladó lépést mutat a jövőbe. Az eredményeket 1968 novemberében összegezte a MEDOSZ Kultúr Agitációs és Propaganda Osztálya. A Mezőgazdasági Könyvkiadó Vállalat felkérésére az elvégzett országos vizsgálat eredményeit GERBEN Ferencnek, a Piackutató Csoport munkatársának összeállításában és jelentésében csatolta a KMK 1966-ban megjelent: *A parasztság és a termelőszövetkezetek mezőgazdasági szakkönyvellátása* c. mű kiegészítéséül. Jelen kiegészítő munka így egyben az elmúlt két év alatt bekövetkezett változásokat is feltüntette. A munka kimutatja, hogy a termelőszövetkezetek milyen hányada tart fenn ma üzemi kézikönyvtárt, ezek milyen nagyságrendűek, állományuk milyen színvonalú, állományukat milyen módon gyarapítják, illetve használják, és a jövőben milyen változások várhatók ezen a téren.

Mennyire úttörő munka ez, úgy hisszük, felesleges külön vázolni; hogy parasztságunk kultúr színvonalának és szakmai tudásának milyen fontos eredményeit és távlatait boncolgatja, az szinte felmérhetetlen fontosságú. Teljesen úttalan ugaron próbál bozótot irtani a magyar kultúr munkában.

Minden gazdasági területen működő szakmai vezetőknek meg kell ismernie.

TISZAY ANDORNÉ

Schmitt, F. A.: Stoff- und Motivgeschichte der deutschen Literatur. Eine Bibliographie begründet von Kurt BAUERHORST. 2. neubearbeitete und stark erweiterte Auflage. Berlin 1965. Walter de Gruyter & Co. XVI, 332 l.

A XX. sz. első évtizedeitől, a szellem-történet előretörésével erősen fellendült a motívumkutatás az irodalomtudományban, és sok fontos, eddig ismeretlen részlet és összefüggés felismeréséhez vezetett. E témakör könyvészeti összefoglalására a német irodalomban történtek már kísérletek.

SCHMITT kötetének első kiadása 1959-ben jelent meg mint K. BAUERHORST hasonló témájú bibliográfiájának utódja (*Bibliographie der Stoff- und Motivgeschichte der deutschen Literatur*, 1932). Az összeállítás elveit az első kiadás előszavában ismertette a szerző. Azonnal meg kell jegyeznünk, hogy a kötet nem az egyes témák, motívumok, tárgyak, személyek *szépirodalmi* feldolgozásait, hanem az ezekhez kapcsolódó *irodalomtudományi* publikációkat tartalmazza. A Zrinyi címszó

alatt pl. hiába keresnénk KÖRNER *Zrínyi*-drámáját, de megtaláljuk az e témával kapcsolatos — 3 tételből álló — „szekunder”-irodalmat. Az összeállítás csak a német műköltészetre terjed ki, hiszen a népköltészet motívumait más szempontú nemzetközi feldolgozás tárgyalja. Ahol a felvett irodalom a németen kívül más nyelvű irodalmat is figyelembe vesz, arra megfelelő rövidítés hívja fel a figyelmet.

Az egyes témákat és motívumokat alfabetikus sorrendben találjuk meg 1—1209-ig. A tárgykörön belül az egyes bibliográfiai tételek külön sorszámozást nyertek, szemben az első kiadással, ahol az összes bibliográfiai tétel egy számsorrendbe került, a motívumok, ill. tárgykörök viszont nem kaptak számot. Az ábécérendben a tájékozódást utalók könnyítik meg, a második kiadás ezenkívül a kötet végén csoportos szakregisztert is tartalmaz, pl. a monda és mítosz alatt felsorolja az ábécé különböző helyein feldolgozott mitikus mondai témákat és személyeket. A bibliográfiai tételek szerzőit külön névmutató foglalja össze. — Az említett utalókból, melyek a betűrendben belül a rokonfogalmakra utalnak, talán több is lehetne (nincs utalás pl. az Alchimie — Okkultes — Zauberei vagy Dirne — Kurtisane között); mindez azonban nem vonhatja kétségbe a betűrendben történő feltárás előnyeit.

A második kötet anyaga az elsővel szemben kb. 1000 tétellel növekedett. Ha figyelembe vesszük, hogy SCHMITT csak azokat a műveket vette fel, amelyeket kézbe is foghatott (csaknem 5000 tétel), e nagy volumenű munkának és technikai lebonyolításának is tisztelettel kell adoznunk. Ezen túlmenően azonban a germanisztika igényes és sokak számára nélkülözhetetlen kézikönyvét üdvözölhetjük benne.

VÍZKELETY ANDRÁS

Nestler, Fr.: *Friedrich Adolf Ebert und seine Stellung im nationalen Erbe der Bibliothekswissenschaft*. Leipzig: Bibliograph. Institut 1969. 206 S. gr. 80. Zentralblatt für Bibliothekswesen. Beiheft 84.

A német polgári könyvtártudomány megalapítójáról szóló könyv már azért is jelentős, mert ez az első kísérlet, hogy a német könyvtár- és könyvtörténelem egyik fontos személyiségét a történelmi materializmus módszerével bemutassa. A mű első része egy berlini disszertáció alapuló monográfia, amely EBERT világnézeti és tudományos-könyvtárosi fejlődését be-

ható tárgyi ismerettel és számos, eddig fel nem használt levéltári anyag felhasználásával ábrázolja (17—121 l.). R. BÜRGER EBERT-életrajzával (Leipzig, 1910) ellentétben a marxista NESTLER EBERT wolfenbütteli és drezdai tevékenységét a társadalmi viszonyokkal és azoknak a könyvtárban való megjelenésével magyarázza.

A második részben EBERT elméleti munkásságát elemzi, mindenekelőtt a könyvtár és a könyvtáros társadalmi szerepére vonatkozó korszakalkotó gondolatait. A szerző itt dolgozza ki a könyvtárosi hivatásról és hivatali etikáról alkotott saját elképzelését (125—126. l.), valamint kimunkálja EBERT gondolatait a bibliográfia elméletéről és gyakorlatáról (146—158. l.). Rövidebben tárgyalja EBERTnek a könyvtártörténetre, kézirat- és könyvismeretre vonatkozó munkásságát, mégis utal a lényegesre, a még el nem mondottakra. EBERT *A drezdai királyi közkönyvtár története és leírása* című, 1822-ben megjelent műve Németországban először „ábrázolja a könyvtár történetét a maga politikai, gazdasági és kulturális fejlődésének összefüggésében” (159. l.). *A kéziratismeretről* című művében EBERT nyomatékkal mutat rá a könyvtáros palaeográfiai és diplomatikai ismereteinek fontosságára. Azt a gondolatot, hogy a szép és értékes könyvgondozása nemzeti ügy kell hogy legyen, a francia könyvkultúrára való utalással bizonyítja.

Vizsgálatainak eredményeképpen NESTLER joggal hangsúlyozza, hogy EBERTnek a könyvtár-elméletre és könyvtárosi gyakorlatra vonatkozó új megfogalmazása értékes, eddig még kellően ki nem merített öröksége napjaink szocialista könyvtártudományának.

SIEGFRIED SEIFERT (Weimar)

Die Deutsche Bücherei im Bild. (Fotos: Herbert STROBEL. 2. veränd. Aufl. Leipzig 1969. [34 lev.])

A Deutsche Bücherei kiadványainak sorában a most közreadott kis propagandafüzet mintául szolgálhat az izléses és mértéktartó könyvtári propagandában. A könyvtár joggal lehet büszke szolgáltatásaira, arra, amit olvasóinak nyújtani tud. De a szolgáltatásokat ismertetni is kell, ezzel csökkentve a lehetőségek és a tényleges használat közötti távolságot.

Közismert tény, hogy a Deutsche Bücherei 1913 óta gyűjti a Németországban és a külföldön megjelent német irodalmat, 1941 óta pedig a fordításban

megjelent műveket, a Németországról és német személyiségekről szóló irodalmat is. Gyűjtése kiterjed a zeneművekre, metaszetekre, irodalmi hanglegyekre, szabaldalmakra és mikrokiadványokra is. 5 millió feletti bibliográfiai egységgel rendelkezik, évi gyarapodása 110 000 egység. Folyamatosan 17 kiadványt jelentet meg, köztük a német nemzeti bibliográfia rendszerébe tartozó kiadványokat. A bibliográfia területén módszertani központként működik és koordináló tevékenységet fejt ki.

Jogosan állapíthatja meg magáról az intézmény, hogy munkaszervezete és épülete bel- és külföldön egyaránt elismerést kelt, egyike ma Európa legmodernebb könyvtárainak.

A könyvtár sok olyan szépséget rejt, mely egy egyszerű könyvtárlátogatás során nem kerül az olvasó elé. Ezért mutatja be a könyvtár barátainak négy nyelvű kiadásában képekben újrát kiadva ajándékként 1970-re működését és épületét.

A szép fényképek közül kiemeljük azokat, amelyek nem a szokásos könyvtár-ábrázolások sorába tartoznak, mint az olvasótermek, raktárak el. — hátrigylésre méltóan szépek, rendezettek ezek is, és pl. az automata könyvszállítóberendezés technikai szempontból érdeklődésre tarthat számot. Már a bejárat és az előcsarnok klasszikus egyszerűsége és nyugalma eleve megteremt a tudományos könyvtári hangulatot. Művészi reliefek, szobrok, meissenivázák, kerámia óra mutatja, hogy a könyvtár tervezői és gondozói a célszerűség mellett nagy hangsúlyt helyeznek az esztétikumra is. A képek is alátámasztják, hogy az NDK megalapítása, 1949 óta nagyvonalú támogatásban részesíti nemzeti könyvtárát.

FARAGÓ LÁSZLÓNÉ

University and Research Libraries Studies.
Ed. by W. L. SAUNDERS. Oxford, 1968.
Pergamon Press, 221 l. (International series of monographs in library and information science. Vol. 8.)

A kötetben közölt tanulmányok a sheffieldi egyetem 1965/1966. évi könyvtáros továbbképző tanfolyamán nunt előadások hangzottak el, ill. az előadók keze alól kerültek ki. Laza összefüggésben nyújtanak tájékoztatást Anglia és Ausztrália egyes egyetemi könyvtárainak történeti és szervezeti kérdései felől.

A nemzetközileg is ismert kitűnő szakember, L. JOLLEY, az ausztráliai Perth egyetemi könyvtárának igazgatója az ausztráliai egyetemi könyvtárügy 1966-i

helyzetéről értekezett, rövid történeti vizs-
zatekintéssel. Írásából megtudjuk, hogy a 12 milliós, hatalmas területű országnak jelenleg 14 egyeteme van, hogy ezek könyvtárainak állománya és személyi, anyagi ellátottsága a Commonwealth-en belül is jelentős, s hogy a kormányzat fejlesztésükre, helyzetük folyamatos felmérésére komoly gondot fordít. — M. N. TIDMARSH, a sussexi egyetemi könyvtár munkatársa az egyetemi könyvtárak egyik jelentős, nálunk még általában gyermekcipőben járó funkciójáról értekezik: az egyetemi hallgatóknak a könyvtárhasználatba való bevezetésének módjáról. Kitér az elsőévesek, a vizsga előtt állók (undergraduate) és a továbbképzősök (postgraduate) könyvtári igényei kielégítésének kérdéseire. — Könyvtártörténeti szempontból sem érdekel-
telenek a londoni Keleti és Afrikai Tanulmányok Intézete könyvtárának fejlődésével, ill. a manchesteri és liverpooli egyetemi könyvtárak összehasonlító történetével foglalkozó tanulmányok. Mindhárom könyvtár az angol kolonializmus, ill. neokolonializmus felsőoktatási szükségleteinek szolgálatában állt, ill. áll. A manchesteri egyetem alapítása p. o. oly nevekhez fűződik, mint OWENS és COBDEN. — M. B. LINE, a Newcastle-upon-Tyne-ben működő egyetem közepes nagyságrendű (kb. félmillió kötetes) könyvtárának munkatársa az egyetemi könyvtárak funkciójáról értekezve elutasítja a számítérek könyvtári felhasználásának feltétlen szükségességéről vallott nézeteket, s úgy véli, hogy nem az a kérdés, hogy „van computerünk! mire használjuk?” — hanem az: „melyek funkciójuk? ellátásukhoz kell-e computer?” Véleménye szerint az egyetemi könyvtár fő funkciója az, hogy egyidejűleg nyújtsa egyik kézzel az ismeretet és a tájékoztatást, másikkal pedig a humánus létformát. A computer nem csupán arra való, hogy új elvi és gyakorlati szemléletmód kialakításának lehetőségét biztosítsa, hanem arra is kötelez, hogy ezt a szemléletmódot kialakítsuk.

Számunkra a legérdekesebb a kötethez tartalmilag csak lazán tartozó írás: G. P. M. WALKERnek a Kent-i és Canterbury-i Egyetem könyvtárának hosszú tanulmánya a kelet-európai országok (Szovjetunió, Német Demokratikus Köztársaság, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország, Románia, Bulgária) könyvtártudományi kutatómunkájának szervezeti kereteiről. Walker bőséges dokumentációs anyagot szerzett be, majd alaposan konzultált az egyes országok illetékes szerveivel, személyeivel. Adatai tárgyilagosság; megállapításain, elvi állásfoglalásain csak itt-ott érződik a világnézeti elkötelezettség hatása.

Az első két fejezetben a kutatótevékenység általános kérdéseivel, jellemző vonásaival foglalkozik, elsősorban a központi irányítás módjával, mértékével. Kitér a módszertani központokra, az információs és felsőoktatási vonatkozásokra, a tudományos akadémiák szerepére, a könyvtáros egyesületekre és a nemzetközi kapcsolatokra. Majd az egyes országok vonatkozásában ad jellemzést a közigazgatási függőségről, a legnagyobb könyvtári intézményekről. Magyar vonatkozásban a kutatások természetének százalékos megoszlását a sokat vitatott 1959-i felmérés alapján ismerteti. Több helyen hangsúlyozottan felhívja a figyelmet a magyar szervezet erősen központosított jellegére, elsősorban ott, ahol általában szól a központi ellenőrzés hatékonyságáról, annak országonként változó mértékéről. A tanulmány végén az angol könyvtárosokat érdeklő, értékelő, a helyi arányokra utaló összehasonlítást tesz a könyvtártudományi kutatómunka szervezésének szükségességét, mértékét, gyakorlati vonatkozásait illetően. A tanulmányt hasznos bibliográfia és kiadványjegyzék egészíti ki.

TÓTH ANDRÁS

Carmilly-Weinberger, M.: Book and Sword
New York, 1966. XXIV + 290 + XIV l.
[héber nyelven].

A magyar származású M. CARMILLY-WEINBERGER, a New York-i Yeshiva University tanára közel negyedszázadig foglalkozott a kitűnő könyvében közreadott anyaggal. Még Magyarországon jelentette meg *Indeare tett héber könyvek* című dolgozatát (*Antal Márk-Emlékkönyv*. Kolozsvár, 1943. 166–188.). A másfél íves cikk — a szerző szorgalmának eredményeként — most háromszáz lapos könyvvé nőtt.

Bemutatja, hogy — ha nem is ismeri a zsidóság az Index librorum prohibitorum fogalmát —, azért a történelem folyamán számos könyv olvasását eltiltotta, vagy magát a művet megsemmisítette.

A kb. 200 ilyen munkát kronológiai sorrendben tárgyalja. A *Talmud*ban említett szektás könyvektől a rabbanita-karaita vetélkedésen át a *Májmáni* körül felángolt harcig. A kabbala, MANOELLO, Leo MODENA, SPINOZA, SÁBBÁTÁJ CEVI követői, az újhéber költészet egyes alakjai, a haladó CHORIN Áron mind szóba kerülnek. Az egyes könyveket irodalomtörténeti háttérét, megtámadtatása okát és körülményeit gazdag irodalommal dokumentáltan tárgyalja.

Hadd fűzzünk néhány jegyzetet az egyes munkákhoz:

4. l. A Ben Szira könyve mégis elkerülte az anathematát, ha annyian használták és idézték a XI. századig. A cambridgei geniza új sorozatának átvizsgálásakor további töredékek kerültek elő. Azon nem lehet csodálkozni, hogy Maszadában is volt példány, hiszen akkor még nem kezdték ki (*Ant. Tan.* VII. 1960. 272–273; XIII. 1966. 147.).

7. l. Homerost a zsidók ismerték. Lásd B. HELLER. MGWJ. LXXVI. 1932. 330–334; A. SCHEIBER, *Acta Antiqua*. XI. 1963. 152–154.

12. l. Dániel al QÚMISZI karaita elsőnek támadja a *ספר חנוכה* varázskönyvet, amelynek töredékeit néhány éve összegyűjtötte M. MARGALIOTH (*Sepher Ha-Razim*. Jerusalem, 1966.).

Uo. A rabbaniták könyvei közül az *Orijót di Rabbi Akiba* és a *Sivur Qóma* ellen is támad Szálmán b. JERUCHIM (*ספר חנוכה*. Ed. I. Davidson. New York, 1934. 114. skk.).

13. l. CHIVI kérdéseiből ma már többet ismerünk. CARMILLY könyvével egyidőben megjelent SCHIRMANN gondozásában SZAÁDJA feleletének újabb töredéke, amelynek alapján további kérdések rekonstruálhatók (*Acta Or. Hung.* XIX. 1966. 378–383.).

15. l. Eldád HÁDÁNI fantasztikus történeteit Ábrahám Ibn EZRA elveti (Ex. 2 : 22).

A könyvnek sok a magyar vonatkozása. Ezekhez hadd csatoljunk még néhányat:

GOLDZIER Ignác *Der Mythos bei den Hebräern* (Leipzig, 1876) c. művét — a konzervatív körök támadásainak hatására — visszavonta.

Löw Immánuel *Imádságok zsidók számára* (Szeged, 1883.) c. imádságoskönyve ellen rabbinikus körök azt vetették, hogy átvett imákat a reformátusoktól és evangélikusoktól (L. GOLDSCHMIDT: *Philister über Dich!* Berlin. 1927.).

KISS József *Ünnepnapok* c. vallásos énekeit a Pesti Izr. Hitközség nem fogadta el templomi célokra. „Jehova ajtónállóí”, akik elállották útját: GOLDZIER Ignác és KOHN Sámuel voltak (ZSOLDOS Jenő, *Új Élet Naplár*. Bp., 1959. 222–240.).

A fontos könyvhöz, amelynek anyaga az idők folyamán bizonyára még gyarapodni fog, az azóta elhalt I. RIVKIND írt bevezető tanulmányt.

SCHEIBER SÁNDOR

Dima-Drăgan, Corneliu: Bibliotheca unui umanist român: Constantin Cantacuzino stolnicul. București, 1967, XV + 407 + 110 kép.

Ez a Művelődési és Művészeti Állami Bizottság kiadványaként szinte pazarló bőkezűséggel kiállított kötet a romániai könyvtörténet komoly eseménye: mindenki számára érthetően bizonyítja a kedvező fordulatot, amely az utóbbi évek során Romániában ezen a kutatási területen végbemegy. A bukaresti egyetemen dolgozó jónevű könyvtörténész a XVIII. század előtti legjelentősebb román magánkönyvtárát, a fejedelmeket is adó CANTACUZINO család 1715 után szétszóródott Mărgineni-i gyűjteményét rekonstruálta fáradságos munkával. Ezzel lehetővé tette a legendás hírű egykori könyvtár tudományos tanulmányozását. A Mărgineni-i könyvtár 1630 körül létesítette a Bizáncból Havasalföldre költözött első CANTACUZINO, de naggyá az Itáliában tanult és fontos politikai szerepet játszó, tudós Constantin CANTACUZINO fejedelmi étékfogó mester (†1715) fejlesztette. Természetesen a család más tagjai szintén hozzájárultak a könyvtár gyarapításához.

A gyűjtemény egykori állományából a szerzőnek 407 művet sikerült felkutatnia a legkülönbözőbb bel- és külföldi könyvtárak anyagában. A megtalált művek rendkívül részletező szakkatalógusa alkotja a kötet gerincét (98–355. l.). Ehhez járul Virgil CÂNDEA tollából egy tanulmány Constantin CANTACUZINÓRÓL a tudósról, valamint egy másik a kötet összeállításáról a gyűjtemény történetéről és jellegéről. Mindkét tanulmány, teljes terjedelmében angol, francia és orosz nyelven is olvasható. Alapos magyarázó jegyzetek tájékoztatnak a könyvek szerzőinek tudományos jelentőségéről, több mint száz fénykép pedig a kötetekben olvasható bejegyzésekről.

A Cantacuzino-könyvtár ma ismeretes anyagának zömét a XVI. század utolsó negyedétől a XVII. század végéig terjedő időszakban Nyugat-Európában nyomtatták. Különösen feltűnő egy görög műveltségű, ortodox vallású államférfi gyűjteményében a katolikus teológiai könyvek és általában a német jezsuita szerzők munkáinak tömeges jelenléte. Magyarázattal efelől az egyes kötetekben olvasható korábbi possessor-bejegyzések szolgálhatnak. Ezekből ugyanis kitérünk, hogy a bibliofil Constantin CANTACUZINO több ízben kapott és vásárolt olyan könyveket, amelyeket a Bécs ostrománál a török seregben részt vevő havasalföldi csapatok 1683-ban zsákmányoltak a heiligenkreuzi cisztercita

(4, 71, 82, 133, 183, 369–374. sz.) és a bécsi karmelita kolostor könyvtárából (59, 124–5, 318. sz.). A heiligenkreuzi kolostorból származik többek között az az 1370-ben másolt szép hártayakódex is, amelyik ma a bukaresti Akadémiai Könyvtár kéziratárának egyik díszje (211. sz.). A podoliai KAMENEC jezsuita és karmelita kolostorának sok könyve viszont azután juthatott a CANTACUZINÓK könyvtárába, hogy a török és moldvai csapatok 1672-ben felprédálták a várost (129, 130, 135, 177–9, 319–21, 360–3. sz.). Ebből a Moldvában szétszóródott két gyűjteményből különben a csángók között élő ferencesek útján Erdélybe is sok darab átkerült. Mindezek a tények arra figyelmeztetnek, hogy a többi katolikus teológiai kézikönyv és a jezsuita kiadványok zöme szintén ezen az úton kerülhetett a tág érdeklődésű Constantin CANTACUZINÓHOZ. Kár, hogy a kötet szerzője ezt a mennyiségre nézve mindenképpen tekintélyes anyagot a gyűjtemény jellegének megállapításakor nem vette kellően figyelembe.

A Mărgineni-i könyvtár története tehát egy darab kelet-közép-európai könyvtártörténet. A magyar kutatók figyelmét a katalógusnak különösen azok a tételei kelthetik fel, amelyek az esztergomi káptalantól, galgóczi és tûróci tulajdonosoktól a Cantacuzino-könyvtárba sodródott könyvekről szólnak (253–4, 322. sz.). A gyűjteményben szereplő régi magyarországi nyomtatványok eredetileg — úgy látszik — BRANKOVICS Száva erdélyi román püspök tulajdonában voltak, s talán a történetíró Brankovics György útján kerültek Constantin CANTACUZINÓHOZ (RMK. I: 119, 207, 510, 601–2, 716, 787, 878, 928, 1161; II: 260, 822–3. sz.).

C. DIMA-DRĂGAN kötete, amint e példákból kitérünk, nem csupán a román könyvtörténetnek nyeresége, hanem a szomszéd országok kutatói is haszonnal forgathatják. Rátereli ugyanis a figyelmet az egykori művelődési kapcsolatokra, a könyvek vándorlására. S ezek, érthetően, éppen a szomszédok között voltak különösen kiterjedtek. Pl. Constantin CANTACUZINO egyik könyvbeszerzője Köleséri Sámuel, a velencei Albrizzi-kiadó erdélyi bizományosa volt. A könyvtörténeti érdeklődés megélénkülése Romániában önmagában is öröndetes tény, de a termékeny nemzetközi együttműködés lehetőségeit szintén felveti. Kívánatos volna, hogy e hasznos és szép kiadványt más régi, romániai könyvtárak szakszerű rekonstruálása vagy meglevő egykorú leltáraik kiadása is kövesse.

JAKÓ ZSIGMOND